

УДК 94 (=161.2)(477.83/.86)“1914”

О. М. Сухий,
І. Г. Лозинська

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА РЕПРЕСІЇ АВСТРІЙСЬКОЇ ВЛАДИ

У статті проаналізовано становище українців у Галичині на початковому етапі Першої світової війни та репресії місцевої адміністрації і військових по відношенню до українського цивільного населення; інтернування галицьких українців до концентраційних таборів Талергоф та Терезін. З'ясовано відношення українських політиків до репресивних акцій.

Ключові слова: Галичина, Перша світова війна, репресивні акції, військово-польові суди, Талергоф, Терезін.

Питання історії Першої світової війни починають все більшого значення набувати в українській історіографії, що обумовлено як великою роллю цієї події у формуванні нової політичної карти світу, так і загостренням національного питання на початку ХХ ст., в тому числі й українського. З'ясування ж подієвої історії на початковому етапі війни на прикладі Галичини, дозволяє визначити головні політичні та національні пріоритети Австро-Угорщини, місце українського питання в її державній політиці та ставленні до українського руху, яке, на жаль, відбувалося і в найгострішій формі репресій.

В українській історіографії знайшли своє відображення головні теоретичні та фактографічні аспекти історії Галичини періоду Першої світової війни [26; 27; 30; 32]. Окремі напрямки галицької регіональної проблематики належним чином висвітлювалися і польськими дослідниками [31; 33]. В сучасних історичних дослідженнях звернуто увагу на питання соціального становища населення Галичини в роки війни, політику російської воєнної адміністрації у краї [23; 25]. Новітні українські дослідження контрастують з окремими сучасними російськими публікаціями, автори яких стоять на принципах, означених офіційною Росією та лідерами москвофільства ще на початку ХХ ст. [22; 28]. Джерельну базу статті складають документи з фондів Центрального державного історичного архіву у Львові та преса воєнного й повоєнного періодів.

У статті поставлено завдання проаналізувати суспільно-політичний стан у Галичині до початку та в початковий період Першої світової війни в контексті української проблематики, висвітлити відношення австрійської влади до українського національного руху та русофільської партії, репресії місцевої влади щодо українців у краї та їх інтернування у Талергоф і Терезін.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

- дослідити головні аспекти австрійської політики щодо українців, з'ясувавши при цьому польський та москвофільський чинники;
- показати репресивні акції австрійських властей щодо українців Галичини та ставлення до цієї проблеми української еліти;
- висвітлити перебування українців у таборах Талергоф і Терезін й наслідки цього інтернування для загальної оцінки національної політики австрійської влади.

В умовах загострення протиріч між Російською і Австро-Угорською імперіями австрійський уряд в останні передвоєнні роки робить спроби продемонструвати свою підтримку українців Галичини. Це виявилось у виданні інструкції для властей у краї про однакове трактування обох націй – польської і української, у намаганні полагодити питання про мову викладання у Львівському університеті, зокрема, бажанні вводити кафедри з українською мовою викладання [30, 87–88]. Серед обіцяних австрійським урядом змін у Галичині були і усунення перешкод при створенні українських середніх шкіл, унормування проблеми урядової мови у громадах, обіцянка увести правило запрошувати українських урядовців для роботи у центральних установах Відня. У колах українських політиків піднімається питання про “свого міністра”. Йдеться про те, що на пост міністра для Галичини австрійські власті призначали виключно поляків [31]. Можливо ця вимога вплинула на те, що Ю.Романчук став віце-президентом австрійського парламенту.

Однак і самі українські сили напередодні війни були неоднорідними. Вони характеризувались протистоянням між національним табором і москвофілами. На думку відомого історика і політолога І.Лисяка-Рудницького, саме ця боротьба була пробним полем, де мірялися сили прихильників національного самозречення й національного самоствердження [26, 36].

Проте москвофільське протистояння стосувалось не тільки українських національних сил. У цієї частини українського населення, що знаходилась під впливом русинсько-москвофільських лідерів вироблялось й інше відношення до австрійської влади, яке було діаметрально протилежним позиції національних українських кіл.

У передвоєнні роки галицькі москвофіли посилили проросійську агітацію. Цьому сприяла фінансова підтримка, яка надходила з-за кордону, а також політика польської адміністрації в Галичині [1].

Зміст її полягав у тому, що польські політичні партії, особливо після 1908–1909 рр., активно підтримують москвофільський табір, завдаючи у такий спосіб відчутних ударів українським національно налаштованим силам, позиції яких були напередодні Першої світової війни вже значно потужнішими, ніж москвофільські.

Не дивлячись на певну увагу до українського руху у Галичині австрійського двору в 1911–1913 рр., все таки до самого початку війни офіційний Відень не мав чіткої платформи в українському питанні.

Свідченням недооцінки українського питання віденським урядом є доповідна записка легаційного австрійського радника барона Л.Андріана про “Значення української проблеми для закордонної політики Австрії” датована 2 квітня 1914 року. Зважаючи на ворожу пропаганду з боку Росії, Л.Андріан докоряв центральному управлінню за його пасивність до дій польської адміністрації на чолі з намісником В.Коритовським, які у Східній Галичині вели наполегливу колонізаційну політику, підтримували на шкоду Австрії москвофільський рух, кидаючи колоди під ноги українцям у їхній національно-освідомлюючій праці та поборюванні москвофільства. У записці наголошувалось, що поширення москвофільського руху може згодом дати привід Росії до агресії проти Австрії, а це може довести австрійську монархію навіть до катастрофи [27, 1011–1012]. Так вперше австрійський державний муж оцінив українське питання, питання, яке набрало міжнародного значення.

Провідники української національної ідеї у Галичині в 1912 р. проголосили, а з початком війни підтвердили, що український народ “... є на боці Австро-Угорщини проти Російської імперії як найбільшого ворога України”. Про свою лояльність і підтримку династії Габсбургів заявили і галицькі поляки. Українські землі, розділені на дві частини австро-російським кордоном, стали одним з головних театрів воєнних дій.

Наприкінці липня 1914 р. міністр закордонних справ Австро-Угорщини граф Берхтольд надіслав всім австро-угорським посольствам телеграму, в якій повідомив про проведення заходів безпеки військового характеру в Галичині. Масові репресії щодо українського населення з боку австрійських властей носили спланований характер і мовою дипломатії називалися “оборонними заходами”. Під приводом боротьби з русофільсьвом польська адміністрація Галичини намагалася покінчити з ненависним йому українством. Тисячі мирних людей було заарештовано і відправлено до в'язниць.

Вже 8 серпня 1914 р. Президія Цісарсько-Королівського Намісництва розіслала всім повітовим старостам і дирекції поліції у Львові та Кракові циркуляр, де вказувалось: “Сучасні напружені відносини між нашою імперією і Росією вимагають енергійної боротьби з москвофільським рухом, який не приховує своїх симпатій до Росії. Так як прихильники і організації цього ворожого державі руху можуть у відповідальний момент згубно вплинути на дії збройних сил, слід негайно вжити відповідні заходи, щоб енергійно роздушити цей рух всіма наявними в нашому розпорядженні засобами” [4]. Далі наказувалося вжити законних заходів проти будь-яких русофільських виступів, публічних маніфестацій, зборів, виступів у пресі, широко застосовуючи засоби екекуції проти винних.

Розпорядження військових властей ставили за мету залякати людей і в такий спосіб гарантувати лояльність населення, що підтверджує таємний наказ від 15 серпня 1914 р., надісланий Дирекції поліції у Львові. В ньому вимагалось вжити найсуворіших заходів проти русофільського населення через злочинні задуми якого райони бойових дій у Східній Галичині і Буковині можуть опинитися в серйозній небезпеці, а наступ і початок військових дій зазнають значних ускладнень. Відповідно до наказу вироки за злочини, передбачені винятковими постановами, мали виконуватися привселюдно на місці їх вчинення. У всіх випадках передбачався прискорений розгляд справ, вироки і покарання мали наступати відразу ж за скоєнням злочину. Для цього рекомендувалося призначити суддів, які в процесі слідчих дій повинні керуватися лише державними інтересами. Ведення таких справ було доручено призначеним львівським і коломийським судами Краєвої оборони аудиторю-секретарю суду лейтенанту запаса Гехту і адвокату Ріхе [5] (Гехт “спеціалізувався” на справах у державній зраді та шпигунстві. – О.С., І.Л.).

В Галичині прокотилася хвиля арештів осіб запідозрених у неблагонадійності до австрійської монархії. У Скалатському повіті жандарми заарештували близько 100 осіб. Особливо постраждали мешканці сіл Саджавка, Лука Мала, Колодівка, Сороки, Раштовиці, Дубниці. В Бродівському повіті було заарештовано 120 осіб, в Бібрєцькому 195 осіб, Сколівському понад 400 осіб, Сокальському близько 3 тисяч осіб. Найбільш масовий характер носили репресії у сільській місцевості. Цьому сприяли розпорядження військового командування. В наказі обер-лейтенанта Гагауера офіцерам штабу, командирам і всім місцевим командам жандармерії від 16 серпня 1914 р. був заклик звільнитися від всіляких юридичних сумнівів: “Нині існує лише одна правда, інтереси держави і цьому необхідно допомогти всіма засобами, незважаючи чи відповідає це заскнілим правовим мудруванням чи ні! Існує лише одна відповідальність, а саме відповідальність за безпеку держави і армії” [6].

У наказі Гагауера жандармам від 20 серпня 1914 р. вимагалось запровадити наступні репресивні заходи: “... При найменшій ознаці підтримки ворога діяти найбільш нещадно. Проти зрадників ніякий захід не є досить суворим...” [9].

Після запровадження військового стану в краї почали діяти військово-польові суди. Лише у Львові протягом тижня починаючи з 24 серпня 1914 р., було страчено 10 осіб. Особливо відзначився в ролі ката юрист зі Львова С.Загурський, який сприяв винесенню смертних вироків [19]. Навіть в тих випадках, коли судові розслідування через відсутність доказів мало припинятися, звинувачених не звільняли, а відправляли у вищі поліційні установи для продовження свавільного судочинства.

У Галичині діяла система заручництва. Початок цьому процесу поклав наказ генерала кавалерії Колошварі від 19 серпня 1914 р. в якому перелічувалися місцевості, зазначені як русофільські: Станіславчик, Лешнів, Грималівка, Журовичі, Радехів, Стоянів, Сенків, Скоморохи, Пархач, Речиці, Ольхівок, Торки, Варяж, Пристань, Сокаль, Сілець, Домажир, Батятичі, Спас. При наближенні до зазначених місцевостей війська мали взяти заручників з числа шанованих і впливових мешканців. У

випадку виявлення найменших ознак підтримки ворожих військ з боку населення заручникам загрожувала смерть. Ніякий засіб у такому випадку не вважався достатньо суворим” [7].

З метою виявлення “неблагонадійних” осіб місцеві власті видавали різноманітного змісту “патріотичні” відозви, в яких заохочували до доносів. Так, у “Відозві до поляків, українців і євреїв”, виданій у серпні 1914 р. військовим комендантом Самбора, крім заклику до патріотизму вимагалось доносити про зрадників. За доставлення особи, яка буде викрита у шпигунстві або пропаганді москвофільства встановлювалася винагорода в сумі 50 корон [10]. Відозви, видрукувані українською і польською мовами, поширювалися на території Самбірського повіту. Подібні відозви мали місце в інших повітах.

Намісник В.Коритовський розпорядився піддати арешту всіх підозрюваних у неблагонадійності русофілів. За свідченням одного з в'язнів, тільки у львівській тюрмі “Бригідки” в ніч з 27 на 28 серпня 1914 р. перебувало до 2500 осіб. З наближенням російського війська до Львова намісник наказав всім повітовим старостам терміново вислати арештантів з місцевих в'язниць до Кракова. За два дні до захоплення Львова російською армією з міста вивезли останній транспорт в'язнів чисельністю понад 700 чоловік [11].

Масові арешти, публічні страти, терор проти всіх верств населення викликали обурення і протести. Митрополит А.Шептицький у гострій формі виступив проти таких дій австрійської влади і військових і від імені греко-католицької Церкви звернувся до намісника із заявою. В підтримку позиції митрополита виступили Перемиський єпископ К.Чехович і Станіславівський – Г.Хомишин [2].

Водночас вищі греко-католицькі духовні ієрархи пов'язували репресивні акції влади, не стільки з позицією офіційного Відня, скільки з діяльністю польських політичних сил в краї, яка покликана була компрометувати українців перед австрійським урядом і творити з них неблагонадійний елемент. Митрополит А. Шептицький в листі до д-ра Олесницького від 22 серпня 1914 року писав: “. . . проти нас ведуть акцію ті, що підтримували москвофільство в краї, а тепер арештують наших найкращих і невинних людей; про ув'язнення москвофілів говорять, що це внаслідок доносів українців. Водночас переконують військові структури, що українці і москвофіли в однаковій мірі не заслуговують на довіря. В цьому безголовому замішанні готують українцям винищення. Коритовський діє хитро супроти українців, і тому він небезпечний” [32, 54].

Терор по відношенню до українського населення краю заохочувався, схвалювався і виправдовувався командуванням австрійської армії. Наказ генерала Кевеша від 19 серпня 1914 р. виданий в м.Станіславові зобов'язував вояків якомога швидше забути звички мирного часу і діяти активно не тільки на фронті, але і у ставленні до місцевого цивільного населення [15].

Австрійська армія поводила себе в Галичині як на завойованій ворожій території. Ерцгерцог Фрідріх цинічно заявив, що він програв галицьку кампанію через “запроданство і зраду” місцевого населення [13].

Першим табором, куди були вивезені арештовані українці з Галичини був Терезін, фортеця у північній Чехії. З вересня 1914 р. сюди почали прибувати перші заарештовані галичани. Недивлячись на те, що фортеця зовсім не була пристосована для перебування в ній ув'язнених, вважалось, що умови перебування в ній були відносно м'якими [24, 83]. Цьому сприяло доброзичливе ставлення до ув'язнених місцевого чеського населення, яке висловлювало співчуття і підтримку. Аналогічну підтримку українці зустрічали і в чеських солдат, які їхали на фронт, і, навіть, від частини адміністрації табору. Смертних випадків у таборі було небагато.

Зовсім інша ситуація складалася в таборі Талергоф. Він знаходився у Штирії, в передгір'ях Альп. Спочатку табір був ділянкою поля, яку солдати відділили дерев'яними колами і колючим дротом. Перші ув'язнені прибули сюди вже у вересні 1914 р. Спочатку їх було 2 тис., а до кінця осені в Талергофі вже знаходилося 5700 русофілів. Є дані, що в таборі до кінця року перебувати 8 тис. осіб [28, 107].

Умови перебування в таборі були дуже складними. Спочатку заарештованих утримували під відкритим небом, а згодом перевели в ангари льотної частини, що знаходилися поруч. Складні санітарні умови, голодне існування інтернованих привели до того, що вже в кінці жовтня 1914 р. в Талергофі почалася перша епідемія тифу, яка продовжувалася до березня. В таборі почалися й інші інфекції: грип, дифтерія, холера. Про високий рівень смертності в таборі громадськість узнала пізніше. Про це говорили і депутати австрійського рейхсрату у червні 1917 р. Йшлося про 2 тис. померлих в Талергофі. “Талергофський альманах” згодом наводив цифру про 3 тис. галичан і буковинців, які померли в таборі [22, 91].

Більшість в'язнів Талергофу складали українці зі Східної Галичини. Поляки становили лише 1/14 частину ув'язнених, що не підтверджує відомостей про масове інтернування поляків [33].

З початком масових арештів, з метою захисту мирного населення від сваволі цивільних і військових властей керівництво Головної Української Ради звернулося 22 серпня 1914 р. до намісника В.Коритовського з відповідною заявою. Однак заходами Головної Української Ради до кінця 1914 р. вдалося звільнити з Талергофу лише близько 200 осіб [20].

В середовищі українських політиків йшла боротьба за визволення українців із Талергофу. Зокрема, Кость Левицький переконував австрійські урядові чини, що українці не допустили ніякої державної зради. Його ініціатива знайшла підтримку в центральних властей і взимку 1915 р. в Грац прибула комісія, в складі якої знаходився, поруч з представниками намісництва і військових й політичних чинів, вдомий український політик Микола Ганкевич. Завдання комісії полягало у тому, щоби виявити серед ув'язнених членів української партії та її прихильників й визволити їх [22, 504].

На підставі звернень українських вчених із Наукового товариства імені Шевченка до австрійського уряду, головнокомандувач австрійською армією ерцгерцог Фрідріх видав наказ про необхідність роз'яснення серед солдатів термінів “русин” “ruthene” і “українець”. У ньому йшлося про те, що

неінформованість військових частин відносно політичних поглядів і переконань українського населення Східної Галичини, а також Буковини, так і південно-західної Росії (Волині, Холмщини – О.С., І.Л.), мала наслідком великі помилки і несправедливе ставлення до своїх підданих [14]. Цей наказ головнокомандувача австрійської армії на відміну від розпоряджень виданих у серпні 1914 р., носив характер визнання репресій проти українського населення, але не припинив їх.

Постійний страх супроводжував населення Східної Галичини, про що свідчать документи представників російської окупаційної влади. Начальник Старосамбірського повіту телеграфував у лютому 1915 р. вищому командуванню про відмову мешканців сіл Стрілки, Тисовець, Лопушанка-Хомина, Головецьке заповнювати опитувальні листи під час проведення перепису населення і майна. Свою відмову вони мотивували страхом у випадку повернення австрійських військ, оскільки за допомогу російській адміністрації їм загрожували шибениця або розстріл, а в кращому випадку інтернування. Населення краю боялося повторення репресій з боку австрійських властей. Це була одна з причин того, що значне число галичан відійшло разом з відступаючими російськими військами, збільшуючи потік біженців [3].

Першим комендантом Львова, після відступу російських військ з Галичини в 1915 р., став генерал-майор Ф.Римль. У рапорті головнокомандувачу австрійської армії він писав, що русофіли є державними зрадниками, яких слід було б знищити. Єдиним засобом для їх виправлення він вважав застосування нещадного терору. Разом з австрійською армією в Галичину повернулися військово-польові суди. Терор проти мирного населення продовжувався [16; 20].

У березні 1917 р. цар Карл I видав розпорядження про звільнення в'язнів Талергофу. Виправдовуючи політику австрійських властей – терор, репресії, жорстокість, беззаконність він заявив, що інтернування неблагонадійних громадян було розраховане на нетривалий час і переслідувало мету запобігти спробам перешкодити проведенню мобілізації [17]. Така мотивація засвідчила недовіру не тільки до заяв провідників українського політичного табору, зроблених на початку війни, але й до самих українців, які були лояльними в переважній більшості до монархії.

Факти репресій і знущань над українським населенням під час відступу австрійської армії з Галичини на початку світової війни стали предметом обговорення в парламенті у 1917 р., коли з промовою виступив посол В.Загайкевич, в якій розповів про масові репресії у Галичині. Згаданий виступ спричинився до політичного скандалу.

Австрійська адміністрація в Галичині, під впливом польських політичних чинників та діяльності у краї москвофільської партії та її товариств розглядала увесь український національний рух як ненадійного союзника у мабутьному протистоянні з Росією. Місцеві чиновники трактували галицьких українців як "п'яту колону", проводячи масові арешти і репресивні акції, а для інтернованих українців були створені табори Талергоф і Терезин. Австрійська влада почасти ігнорувала і звернення українських політиків щодо визволення інтернованих та належного ставлення військових до мирного українського населення.

Джерела та література

1. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові). – Ф.146. – Оп.4. – Спр.5887. – Арк.1,105,107–108,110.
2. ЦДІА України у Львові. – Ф.146. – Оп.4. – Спр.3090. – Арк.3,17.
3. ЦДІА України. – Ф.361. – Оп.1. – Спр.220. – Арк.185; Спр.677. – Арк.19.
4. Прикарпатская Русь. 1914.–21 ноябр.
5. Прикарпатская Русь.– 1914.– 23 ноябр.
6. Прикарпатская Русь.– 1914.– 17 авг.; 7,13 ноябр.; 1919.– 12 февр.
7. Прикарпатская Русь.– 1919.– 12 февр.
8. Прикарпатская Русь.– 1914.– 11 окт.;
9. Прикарпатская Русь.– 1919.– 12 февр.
10. Прикарпатская Русь.– 1915.– 3 февр.
11. Прикарпатская Русь.– 1914.– 25, 26 окт.
12. Прикарпатская Русь.– 1919.– 12 февр.
13. Прикарпатская Русь.– 1914.– 4 дек., 17 окт.
14. Прикарпатская Русь.– 1915.– 27 апр.
15. Талергофский альманах.– Львов, 1924.– Вып.1.– С.43.
16. Талергофский альманах.– Вып.1. – С.31.
17. Талергофский альманах.– Вып.1. – С.81.
18. Талергофский альманах. Пропамятная книга австрийских жестокостей изуверств и насилий над карпато-русским народом во время всемирной войны 1914-1917 гг. (далі – Талергофский альманах).– Львов, 1925. – Вып.11. – С.25.
19. Талергофский альманах. – Львов, 1932.– Вып.IV. – Ч.11. – С.138.
20. Талергофский альманах. – Вып.11. – С.64.
21. Талергофский альманах. – Вып.111.– Львов, 1932. – Ч.1.– С.90–91.
22. Талергофский альманах. Пропамятная книга австрийских жестокостей, изуверств и насилий над карпато-русским народом во время всемирной войны 1914–1917 гг. // Русская Галиция и мазепинство. – М., 2005.
23. Берест І.Р. Соціальне становище населення Східної Галичини і Західної Волині в роки Першої світової війни / Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. – Львів, 2009.
24. Ваврик В.Р. Терезин и Талергоф: к 20-летней годовщине трагедии Галицко-Русского народа. – М., 2001.
25. Кучера І.В. Політика російської окупаційної адміністрації в Східній Галичині у 1914–1917 рр.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. – Чернівці, 2005.
26. Лисяк-Рудницький І. Нариси з історії нової України. – Львів, 1991. – С.36.
27. Михайлівський Т. Візія Української держави митрополита А.Шептицького //Визвольний шлях. – Лондон. – Кн.9, вересень 1970. – С.1011–1012.

28. Пашаева Н.М. Очерки истории русского движения в Галичине XIX–XX вв. – М., 2007.
 29. Ронге М. Разведка и контрразведка. – СПб, 2004.
 30. Див.: Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії XIX – початку XX ст. 2-е видання, доповнене. – Львів, 1999. – С.87–88.
 31. Frasz Z. Florian Ziemiałkowski (1817–1900). Biografia polityczna.– Wrocław; Warszawa; Kraków.– 1991.
 32. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. – К., 1993.– С.54.
 33. Zygmunt L. Polacy w austriackich obozach barakowych dla uchodźców i internowanych. – Kraków, 1929.– S.101,103.

Сухий А.Н., Лозинская И.Г. Положение украинского населения в Галичине в начале Первой мировой войны и репрессии австрийской власти

В статье проанализировано положение украинцев в Галичине на начальном этапе Первой мировой войны и репрессии местной администрации и военных в отношении к украинскому гражданскому населению; интернирование галицких украинцев в концентрационные лагеря Талергоф и Терезин. Выяснено отношение украинских политиков к репрессивным акциям.

Ключевые слова: Галичина, Первая мировая война, репрессивные акции, военно-полевые суда, Талергоф, Терезин

Sukhyi O., Lozynska I. The Situation of Ukrainian Population of Galicia at the Beginning of the First World War and the Repression of the Austrian Authorities

The article deals with the analyses of the Ukrainians' situation in Galicia at the initial stage of the First World War and the local administration's and officer's repression against the Ukrainian civilian population; Galician Ukrainian internment to the concentration camps Talerhof and Terezin. Ukrainian politicians found out relevant to the repressive actions.

Key words: Galicia, First World War, the repressive action, military field courts Talerhof, Terezin.

УДК 94(092)(477.64)

В. Г. Бондаренко

**ГАВРИЛО ГОРДІЄНКО – ВІЛЬНИЙ КОЗАК З ОЛЕКСАНДРІВСЬКА,
НАУКОВЕЦЬ І ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ
УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ**

У статті досліджується життя і діяльність Гаврила Гордієнка, особлива увага приділяється його діяльності у часи національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. Його внесок у наукове і громадсько-політичне життя Української діаспори. Аналізується місце та роль його мемуарів для вивчення історії України XX ст. Архівні документи, періодична преса, мемуари стали джерельною базою статті.

Ключові слова: Вільне козацтво, українська діаспора, Г. Гордієнко, Українська революція.

Події Української революції і війн за незалежність 1917-1921 рр. залишаються в центрі уваги науковців і широкої громадськості України. Це пояснюється як розмахом і важливістю подій цього часу, так і практичним досвідом для розбудови сучасної держави. Значна увага приділяється громадсько-політичному життю української діаспори 1921-1991 рр., де формувалися різноманітні політичні концепції, ідеологія, політичні організації і партії які є актуальними і сьогодні. Зрозуміло, що всі ці події пов'язані із життям та діяльністю окремих людей. Їх світогляди, діяльність впливали і формували історичну дійсність. Тому важливим є дослідити біографії учасників революційних подій і діячів української діаспори, тим більше, що багато з них починали свій життєвий шлях у полум'ї боротьби за незалежність України у 1917-1921 рр., а продовжили її на еміграції, де активно брали участь у громадсько-політичному житті і культурно-освітній діяльності.

Історична біографістика, як частина історичної науки вивчає діяльність окремих осіб у контексті відповідної епохи. Деякі вчені вважають біографістику одним із методів вивчення історії. На терені нашої країни історико-біографічна традиція започаткована в XI ст. Нестором-літописцем, перу якого належать життя Бориса і Гліба, ігумена Печерського Феодосія, а також історичні портрети давньоруських князів у "Повісті минулих літ". Ця традиція набула подальшого розвитку у вітчизняній історичній науці, особливо у XIX – XX ст. у працях Д. Бантиш-Каменського, М. Костомарова, В. Антоновича, М. Грушевського, І. Крип'якевича та ін. За радянського періоду внаслідок цілеспрямованого втручання партійних органів у працю істориків відбувалося знеособлювання історії, було штучно звужено тематичні межі біографістики. Нехтування загальноприйнятими в науці принципами історизму та об'єктивності призвели до нівелювання і приниження ролі особи в історії [1, с.35]. Українська зарубіжна історіографія приділяла увагу на відміну від радянської, видатним діячам українського національно-визвольного руху (М. Грушевському, С. Петлюрі, П. Скоропадському), але недостатню увагу звертала на рядових його учасників. Найбільшим за розмахом і доступністю став проект енциклопедії українознавства у 11 томах, де подавались біографічні довідки багатьох діячів української діаспори і учасників Української революції [2].

З проголошенням незалежності України розпочався якісно новий етап розвитку української історичної біографістики. Вона об'єктивно посіла одне з провідних місць у тематиці історичних досліджень. З'явилися біографічні праці довідкового характеру, де досліджувались життєписи багатьох українських діячів XX ст. [3; 4]. Багато досліджень присвячується окремим видатним особистостям України [5; 6]. Окрему галузь